

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

ИЗЛАЗИ :	одговорни уредник :	УРЕДНИШТВО :
1. и 16. сваког месеца.	Милан Ст. Марковић правозаступник	Дубровачка улица број 18.

ВЕЛИКА НАРОДНА СКУПШТИНА

— СТУДИЈА О УСТАВОТВОРНОЈ ВЛАСТИ —

◇※◇

(Наставак)

IV. — Историја Велике Скупштине.

У беседи којом је отворио Никољски Одбор, Намесништво је с нарочитим поштовањем говорило о Великој Скупштини, коју је поздравило као једну „пра-стару“ установу, управо као једну пра-установу, из које су све остале установе произашле. Нећемо се упуштати у то, дали у опште и може бити говора о неким прастарим установама у једној држави која је, у том тренутку кад се Никољски Одбор састао, била тек половину века претурела, него ћемо признати да се Народна Скупштина одиста јавља у првим данима наше обновљене државе, и да се већ тада разликује на малу и на велику. Али, кад се за тим мало изближе узме па испита историја Велике Скупштине, онда се неизбежно долази до закључка, да се надлежност тога тела непрекидно мењала, да своје данашње атрибуције она није одмах све имала, да оне с тога нису све тако давнашње као она сама, и да је, специјално, своју уставотворну власт она тек 1869-те задобила.

Обично се држи да је Сретењски Устав постао на Великој Скупштини¹⁾, и пошто је то био наш први Устав, то се даље изводи да је Велика Скупштина првобитни носилац уставотворне власти код нас. Ово је мишљење из основе погрешно. Пре свега, Скупштина која се састала у Крагујевцу, на Сретење 1835-те, била је далеко од тога да одговара оном што се данас под њеним именом замишља. Њу су састављали сви чиновници, више свештенство, први кметови из свију села, народни посланици, велики број представника варошана и мајстора. Народни посланици били су једини изабрани; остали су сви били дошли по праву свога положаја, или на позив власти. Прави народни представници чинили су тек један део Скупштине, и то не највећи. Сада, ево како *Новине Србске*, у свом броју од 9. фебруара 1835, описују њену радњу. Пре свега одслужено је јутрење у Крагујевачкој цркви. При крају службе „положи г. Митрополит устав речени написан на великој и широкој артији, на налоњу испод честног крста и светог еванђеља с десне стране иконостаса.“ Ту је стајао Устав за време службе и „тако получио светињу.“ После службе дигне Митрополит крст и јеванђеље, извади испод њих освећени Устав, и уручи га свом протосинђелу да га носи. Онда се крену права литија у правцу кнежеве ливаде. Напред црквени барјаци, за тим ђаци средњих и основних школа појећи *Благословен јеси Христе Воже наш*, па онда протосинђел с Уставом, па Митрополит, окружен владикама и у свем епископском округу, за њима барјак који је представљао боју и грб Србије; најзад сам Кнез са својом породицом, праћен свим чиновништвом и мноштвом осталог народа. Цео је спровод пратила гарда кнежева, и пешачка, и коњичка, ова последња с музиком. На ливади је кнежевој био чардак. Митрополит се са свештенством први „препне“; после изађе и Кнез „на то зданије“. Око чардака се слеже сав остали народ, око десет тисућа душа. Господар поздравиле гологлав Скупштину „са названијем доброг јутра“, па јој рече „да ће се сад прочитати Устав, о коме је јуче у слову споменуо, за то сваки

¹⁾ Tkalac, Staatsrecht des Fürstenthums Serbien, стр. 17.

внимателно да слуша како гласи.“ Кад Митрополит прочита Устав, народ повика у сав глас: „Господару, Бог да те поживи!“ Сад се приступи заклињању. Први се закле Кнез, после чега Митрополит узме читати заклетву, коју је народ имао да положи не само за Устав, него и за Кнеза. У том тренутку свет поврве налоџу и „кои су могли досијети, ставе руке на еванђелије, и на крст, а остали и на налоџу, и изрекну дигнувши три прста у вис заједно са свом Скупштином за г. Митрополитом заклетву“.

Овим је карактеристичним описом довољно показано, да је Устав од 1835. пре сваке скупштинске одлуке, „получио у цркви светињу“, чиме је Скупштина била управ стављена у немогућност да га одбаци; да је, на путу ка кнежевој ливади, пристало уз Скупштину мноштво радознала света, тако да су се, пред чардаком, скупштинари нашли изгубљени у једној томили од десет тисућа људи; да је Кнез са чардака позвао Скупштину, не да решава о Уставу, него да га „внимателно саслуша“; да се по прочитању Устава о њему није ни већало ни гласало, него се одмах приступило заклињању, и да је у заклињању учествовао са Скупштином и сав остали народ. У истини Устав од 1835 био је октроисан, Велика Скупштина није била сазвана да га одобри, већ само да свечаност његовог објављивања умножи. Данас се акти такве важности саопштавају публици прокламацијом, али 1835-те кад ни сви органи власти нису били писмени, тај је начин био немогућ. Пошто народ није знао читати, позивани су његови најглавнији људи, да им се прочита то што се народу имало доставити. Ови су после причали осталима шта су чули. Скупштине су се тако састајале да чују поруке Руског Цара, да чују хатишерифе и берате. По том примеру састала се била и 1835-те једна Скупштина да чује Устав. Али из тога што га је она саслушала не излази још, да га је она начинила. Не може се тврдити ни то, да је у овој прилици њено заклињање на Устав замењивало њено гласање о њему. Сваки се уставни владаоц, кад ступа на престо, заклиње на Устав: опет зато правна се важност Устава не оснива на тој заклетви; баш и кад би

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

се ова пропустила положити, Устав би опет важио. У осталом, сам Устав од 1835 даје доказа да Велика Скупштина, која је његовом рођењу присуствовала, није била никака уставотворна власт. Њиме је било одређено у чију ће надлежности спадати да, на случај потребе, врши уставне промене; њиме је била организована једна уставотворна власт, и ту власт није представљала Велика Скупштина, већ Кнез, Савет и обична Скупштина. Да је тај Устав, одишта, била створила Велика Скупштина, она би без сумње задржала за себе право да га она у напредак и мења. Тешко је замислити да му је она претходила као једна установа, обичајна ако не друкчије, да га је, шта више, она својим ауторитетом и издала, и да је опет пристала да он преко ње пређе ћутом, да је ни једном речи не призна, и не потврди као једну у будуће легалну уставову. Али све се објашњује, кад се узме да Велика Скупштина тада и није била уставотворна власт, да је она само представљала једну врсту нарочито позване публике, чији се задатак у томе састојао да читању Устава присуствује.

Устав од 1838 такође не помиње ништа о Великој Скупштини; истина, он не помиње ништа ни о обичној. Он, поред Кнеза, зна само за једног још законодавног чиниоца: то је за Савет. Кад је од наше стране било учињено питање Порти и руском амбасадору у Цариграду, зашто је Скупштина изостављена из Устава, нама је одговорено да се она може и у будуће по старом обичају сазивати, кад год би било потребно. Тај је одговор и сувише био неодређен; њиме се није поставила никака разлика између две врсте Скупштине: па се није ништа поменуло ни о саставу Скупштине, ни о природи њене надлежности. Једино што је било јасно, то је да њој, ни у ком виду, уставотворна власт не припада, пошто је 1838-ме Porta поставила један прецедент, по коме је она била та која Србији њене основне законе октроише.

У закону о Народној Скупштини, који је, по збачењу Александра Карађорђевића, издало Привремено Правленије, па га после мењао нешто кнежев местозаступник, а нешто и сам Кнез, — у том закону, код толи-

ких његових варијанти, залуд ће се тражити какве одредбе о уставној промени. На Порти је тада још стајало отворено питање, да ли ће Србија уживати право да своје основне законе саме себи даје. На против закон од 17 августа 1861, који је издан за владе Кнеза Михаила, отворено се бави начином на који ће се Устав мењати; што је важније, тај закон изреком помиње и Велику Народну Скупштину, покушавајући да јој надлежност ближе одреди. Али баш за то, што преко ње не прелази ћутом, и пада у очи да уставотворну власт њој не поверава. Ову, по томе закону, врше Кнез и Савет, имајући истина дужност да претходно саслушају обичну Народну Скупштину. Глас је њен само саветодаван, тако да прави уставотворни чиниоци остају опет обични носиоци законодавне власти, Кнез и Савет. Што се тиче Велике Скупштине, тада је први пут њен број утврђен; она се састоји из четири пута онолико посланика колико обична броји. Али, по овом закону, Велика се Скупштина сазива у посве ретким случајима, кад треба бирати новог Кнеза, или намеснике, или још кад треба решавати о усвојењу наследника престола. Шеф извршне власти, одиста, може се бирати на ова два начина: самим бирачким телом, како је у Француској некад под именом плебисцита практиковано, или преко нарочитих повереничких скупштина, какве су и данас још познате у Сједињеним Државама. Разлика је између та два начина као између непосредног и посредног бирања. У једном случају бирачко тело одређује само шефа извршне власти, као што посланике одређује; у другом случају одређује једино квалификоване бираче, са задатком да га они наименују. Велика Скупштина, призната законом од 1861, не може се упоређивати са обичним органима законодавне и уставотворне власти; то је био само скуп квалификованих бирача, једна изборна колегија, ништа више.

Све до 1869-те Велика се Скупштина не јавља у нашој историји као неко уставотворно тело. Али те се године издаје један нов Устав, који је претходно она својим гласањем одобрила. Тим Уставом њена се надлежност знатно проширује, и, поред осталих функција,

на њу се још преноси и уставотворна власт. Интересантно је расмотрити како је извршена та промена у положају Велике Скупштине.

На другом месту било је говора о жељама које је Велика Скупштина, сазвана после убиства Кнеза Михаила, изјавила. Њена је изјава жеља била прилично хаотична. Ту се говорило упоредо о спољашњој политици Кнеза Михаила, о слободној штампи, и о откивању роббијаша. Неке су жеље биле одиста просте жеље, на пр. да намесници „сложно и једнодушно упражњавају врховну књажевску власт.“ Друге су опет стајале у отвореној супротности за законима, на пр. оне којима је Велика Скупштина упућивала суд, како ће казнити убице Кнеза Михаила, или како ће решити питање о трошковима те парнице. Најозбиљније су оне жеље што се тичу закона које би ваљало издати. Тако под 9. „да се закон о Народној Скупштини разшири према потреби времена и жељи народа“; под 10. „да се изда закон о слободи штампе, такође према околностима и потреби времена“; под 12. „да се изда закон о одговорности министара“ и т. д. Ово већ нису биле просте жеље, него закључења, и неоспорно је да Велика Скупштина, предвиђена законом као бирачка Скупштина, није смела закључивати ништа о изменама у законодавству.

Ипак за то, Намесништво је поклонило „најозбиљнију пажњу“ овим ненадлежним решењима Велике Скупштине, и пошто их је испитало, нашло да она „смерају на промену Устава“. Намесништво је резоновало овако. Велика Скупштина није баш рекла да хоће да се Устав промени, али је захтевала да се извесни закони промене, и то у духу који не одговара садашњем Уставу. Излази из тога да она жели уставну промену, а то и не зна. Она је не тражи; она на њу смера.

Ну, пошто у тој Великој Скупштини, која је на уставну промену *смерала*, нису били представљени сви „редови грађанства“, нарочито не „чиновници и научна класа“, то је Намесништво сматрало за потребно да са слуша и један такав скуп у коме би ти „друштвени редови“ били заступљени. Оно је наименовало један одбор од седамдесет и три члана, коме је ставило ово пи-

тање: „Је ли потреба и време да се да земљи Устав сходан данашњем стању народа“, — питање једно које је само на себе одговарало, јер се у њему подразумевало да закони који постоје нису „сходни стању народа“. У исто време, Намесништво је изјавило да је оно већ убеђено о потреби уставне промене, и то из ова два политичка разлога.

Прво, у том тренутку, 1868-ме, династија је била сведена на једног члана, на малолетног кнеза који је био остао једини представник мушке линије у племену Обреновића. У династији се налазила само једна „мушка самохрана глава“ (В. распис министра унутрашњих дела од 29 јуна 1869 П.М. 5573). Такав стицај околности могао је само окуражити противнике династије да се лате мера противу живота младога Кнеза, рачунајући да у њему једноме учине крај целој династији. Намесништво је с тога дошло на мисао да промени § 1. у закону о наследству књажевско-српског престола од 20 октобра 1859, по коме је „књажеско достојанство“ било оглашено „наследственим“ искључиво у мушкој линији. Оно је хтело да прошири династију у том смислу, да се право наследства, по прекиду мушке линије, пренесе на женску линију, и у овој на мушке потомке од кћери Кнеза Милоша. На тај би начин млади Кнез добио, и пре свога брака, наследнике од своје лозе, и, на случај каког новог покушаја од стране Карађорђевића, имао би ко да продужи династију Обреновића на престолу. Остављајући на страну питање да ли је било потребно мењати § 1. у закону од 20 октобра 1859, треба само констатовати да промена тог параграфа није захтевала отварање целог уставног питања. Параграф који је требало избацити није се налазио у Уставу, него у закону. Законска измена коју је Намесништво ценило као неопходну за учвршћење династије, дала се извршити обичним законодавним путем. Друкчије није мислила ни Велика Скупштина од 1868, која је била изјавила у својим жељама (тач. 5): „да се наследство у племену Обреновића законом распростре и на мушко потомство од кћери Књаза Милоша Обреновића I.“ Интересантно је да је та реч *законом* подвучена у самом тексту. Кака потреба мењати уз то још

и Устав, који није садржавао баш никакве одредбе о наслеђивању престола?

Други разлог Намесништва био је овај. Све до 1868-ме у Србији је постојао лични режим. Кнез је и владао и управљао. Министри су били сведени на положај његових секретара. Скупштина је имала само саветодавни глас. Услед тога шта је наступило? Буне и завере постале су онако честе као у другим земљама министарске кризе. Један је владалац дао оставку, други био збачен, други опет убијен. Док су се владаоци мењали, министри су изгледали готово непокретни. Око престола виђали су се једни и исти људи. Зар не би било боље, говорило је сада Намесништво, да се дешава обрнуто, да не падају владаоци него министри? Намесништво је отворено препоручивало увођење парламентарног режима. Наравно, да се у једној земљи, где је дотле постојао лични режим, увођење парламентарног режима није дало ни замислити без дубоке реформе у свим уставним наређењима и у свим органским законима који су се тичали организације законодавне и извршне власти. С тога гледишта Намесништво је било са свим у праву рећи да се уставна ревизија није могла избећи.

Да ли је време за промену режима било дошло 1868-ме, то је питање на које нема места овде одговарати. Али ма како се на њ одговорило, извесно је да аргументација којом је Намесништво хтело доказати да се с том променом, после убиства Кнеза Михаила, не сме више оклевати, није била најсрећније изведена. Оно се позивало баш на ово убиство, као на најодлучнији доказ да је лични режим из темеља потресен. Зар то вије било приписивати тошчидерском атентату један шири значај, који он није имао, и који му иначе ни само Намесништво није признавало? То што је у ствари било, прво, дело личне освете, једна vendetta, па она покушај једног претендента да поврати изгубљени престо, и што је с тога и Намесништво просто квалификовало као „мучко убиство“, — то, и ништа друго, стало се у један пут тумачити као знак да у народу постоји незадовољство противу унутрашње политике Кнеза Михаила. Једини наук који се из тошчидерског атентата,

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

изгледа, имао извести, то је да је организација полицијске струке недовољна, да њу, која ни самом владаоцу не даје никакве заштите, ваља реформисати. Ићи и даље, па закључити да треба и органске законе реформисати, то је значило, зар и нехотице, претпоставити да завера која је Кнезу Михаилу дошла главе није била гроста завера, него манифестација једног народног отпора, с којом се само у њеном извођењу можда претерало. Пошто је убијен човек који је један систем представљао, није се могло приступити рушењу система, а то не изгледа накнадна мотивација и за убиство човека.

Ну, уставној промени стајала је на путу и једна формална сметња, коју Намесништво, у осталом, није превидело. По § 14. закона о Народној Скупштини од 17. августа 1861. за време Намесништва није могла у Скупштини никака промена Устава бити предложена и закључена. Овака се одредба налази у свим монархијским уставима: она проистиче из самог монархијског начела. У животу монархије Намесништво представља нешто ненормално; власт владаочева поверена је тада личностима којима оскудева ауторитет да од ње пуну употребу учине; за то време, она је у пола обустављена. Да ли би било мудро, под таким изузетним приликама, приступити израђивању уставних закона, који нормални живот државе имају да среде? Зар је, за тим, те законе, који се међу свим осталим ваља да одликују својом трајашношћу, једна така привремена влада као Намесништво позвана да утврди? Најзад, како би јемства давала владаоцу једна уставна промена, извршена за његова малолетства, кад он није кадар своја права сам бранити? Он не би могао ништа, ако би се Намесништво, овлашћено да га заступа, споразумело на његову штету са другим уставним чиниоцем, Народним Представништвом. По нашем Уставу, који намесничку власт не даје најближем владаочевом рођаку, него лицима које Скупштина избере, опасност је од таког споразума увек озбиљна. Доцније, постав пунолетан, владалац јамачно не би много поштовања осећао према једном Уставу, у чијем састављању није учествовао. Ограничења под која би њиме био стављен, падала би

му двојином тешка: прво, што су ограничења, а друго, што их он није драговољно примио. Баш за то што му је Устав наметнут, он не би имао скрупула да га гази.

Ну, баш кад би се и спорила умесност једној законској одредби, којом се забрањује уставна промена за време малолетства владаочевог, омет би се морало признати да се никакав покушај уставне промене не би смео учинити, док она постоји. Питање је сада, да ли се § 14. закона о Народној Скупштини могао укинути обичним законодавним путем, или је и он за време Намесништва био неприкосновен, као сâм Устав који је заштићавао. Одговор зависи од карактера самог закона о Народној Скупштини; ако је он спадао међу уставне законе, из њега ни један параграф није било допуштено извадити; у противном случају, Устав се, истина, по закону није смео мењати за време Намесништва, али се закон, који је то забрањивао, могао променити. Међутим, закон од 17. августа 1861 године постао је за владе Кнеза Михаила, у оно време кад је било врло тешко повући граничну линију између обичних закона и Устава. Тај закон о Народној Скупштини, као и неки други закони издани после 1858., они о Кнезу, Савету, министрима, мењао је и допуњавао Устав од 1838. Ако су споља сви ти закони изгледали обични закони, а не уставни, то је било само с тога што је за формалну промену Устава био потребан пристанак Портин, који Обреновићи нису хтели да траже. По духу закона, дакле, § 14. Намесништво није смело укинути, да би уставну промену омогућило. Друкчије стоји, наравно, ствар с формалног гледишта. „Мора се допустити,“ писао је Др. Стојан Вељковић у *Јединству* од 27 јануара 1869, „да представници законодавне власти новим законом могу *најар*е уклонити ову забрану, која је изречена у поменутом скупштинском закону. Наравно, да би се при издавању тога новог закона морале све прописне форме за издавање овога рода закона испунити. И за тим могло би се одмах приступити ревизији (претресу) основних закона, при чему би се по природи ствари и Народна Скупштина саслушати морала (§ 3 тач 2. в. закона о скупштини).“ Овакав начин поступања

био је с формалног гледишта сасвим исправан, пошто је закон о Народној Скупштини носио и име и све формалне знаке једног обичног закона. Онај начин поступања који је Намесништво изабрало није био исправан ни с тога гледишта. Оно се није хтело користити правничким излазом, на који га је упућивао г. Вељковић. Оно није *најпре* уклонило забрану која се налазила у закону о Народној Скупштини. Оно је оставило § 14.-тога закона у пуној важности. Оно је само тражило од Никољског Одбора окуражење, а од Велике Скупштине је за тим тражило одобрење, да на супрот тој изречној законској забрани изврши уставну промену. Оно није предложило да се ова забрана *укине*, него је захтевало да му се допусти да је *погази*. И с тим захтевом који је с чисто правног гледишта био просто немогућ, оно се обратило на један одбор без званичног карактера, и на једну Скупштину без икакве законодавне надлежности.

Никољски Одбор, у осталом, није се много ни заустављао ва законским сметњама. Једва ако их се један његов члан дотакао, па и то само да би их одмах одбацио као обзире од споредне важности. Дискусија се водила око политичког значаја уставне реформе; ствар природна, кад се узме да Никољски Одбор није представљао никаку власт, која је дужна управљати се по закону, него скуп неодговорних политичара, који у својим комбинацијама сваку слободу уживају. Што се тиче Велике Скупштине, која је за тим дошла, она се у својој адреси овако изражавала: „Предузећу уставног преображаја у таквој цели, за земљу извесно корисној, држимо да неће ни најмање сметати закони пропис, који вели да се за време књажева малолетства не може мењати Устав, а не може сметати са тога, што, као год што је тај закони пропис проишао из тежње за осигурањем престола, тако исто ако не и више, осећа се потреба, да се престо садањег књаза осигура, онаким уставним преображајима који ће му, и за време непунолетства, а и доцније, кад владу у своје руке предузео буде, само олакшати унапређење свога отацства.“ Овака изјава од стране Велике Скупштине није била довољна да отклони ону сметњу која је у самом закону постојала противу уставне промене;

то се дало постићи само једним новим законом, који су били надлежни издати Намесништво и Савет по саслушању обичне Скупштине, а не Велике Скупштине.

Једном одлучено да се Устав мења, каквог се поступка ваљало по закону држати? Обичну законодавну власт вршио је тада Кнез „са сагласијем“ Савета; само при мењању Устава било је потребно саслушати и обичну Скупштину. Према томе, Намесништво је било дужно сазвати обичну Скупштину и чути њено мишљење како о потреби уставне промене, тако и о главним пртама новог Устава. Пошто би свој нацрт Устава са свим утврдило, Намесништво је било дужно да га поднесе на одобрење не више Скупштини, чија је улога била свршена, него Савету који је једини био надлежан да га узакони. Скупштина је само давала мишљење о томе шта би нови Устав имао да садржи. Његов израђени пројект, Савет је био тај који је усвајао, или одбацивао.

Али радња Намесништва, у овој прилици, била је далеко од тога да се с тим законским поступком поклана. Оно није саслушало обичну Скупштину, него Велику, која му је и непозвана, па шта више и на супрот самом закону своје мишљење дала. После ње Намесништво је саслушало јелан одбор, који никаким законом није био предвиђен. Тек после свега овога чини се корак и код Савета, али у том тренутку њему се не подноси на одобрење никакав предлог Устава, него се Савет просто позива да се своје уставотворне власти одрече у корист Велике Скупштине. У акту који је председник Министарског Савета упутио Савету 29 маја 1869 № 1876. читамо ово:

„С погледом на дотичне прописе закона могло би се казати, да би се за ову цел обична Народна Скупштина сазвати имала, па да законодавна власт по претходном саслушању исте реши питање о уставном преображају земље, но да ли треба земљи Устав дати, и ако треба, какав ће тај Устав бити, тако је важно питање да не би никако сходно било изнети га пред обичну Народну Скупштину у толико мање, што обична Народна Скупштина и нема решавајућег гласа већ само саслушава се, те би изашло, да Савет државни ово питање с владом реши, а влада је уверена, да Савет заједно с њом дели то мишљење да би

обоје велику одговорност на себе узели, да сами тако важан предмет реше.

„Према свему овом види се да не остаје ништа друго, него да се Велика Народна Скупштина сазове, па да се њој поднесе ово питање за решење, јер за Велику Скупштину може се казати с правом, да је она највернији и најпотпунији израз народне воље.

„По садашњим законима Велика Народна Скупштина има суверену власт, но кад се погледа на природу предмета које је она садашњим законима имала да решава и на природу у речи стојећег питања, јасно је да при решењу овог питања оба законодавна чиниоца, т. ј. Скупштина и Намесништво треба да учествују“.

Шта у овом акту прво пада у очи, то је да се Великој Скупштини стално приписује карактер највише власти у земљи. На једном месту каже се за њу „да је она највернији и најпотпунији израз народне воље;“ на другом једном, да она „по садашњим законима има суверену власт.“ Шта се овде мислило под сувереном влашћу, тешко је докучити из малчице магловите фразеологије овог акта; али, по правним начелима, суверена је власт она која ствара законе, и ако се ови разликују на уставне и на обичне, онда она која ствара уставне законе. Тадашњи закони, пак, уз пркос тврђењу намесничке Владе, нису давали Великој Скупштини никакве законодавне атрибуције; при мењању Устава, она се није саслушавала ни колико обична Скупштина: то је — мора се још једном поменути — било једно тело које се састајало само ради избора владоца и намесника, и за које је законом од 17 августа 1861* изреком било казано, да се само ради тога може састати. На закону, дакле, није се могао оснивати предлог да се ради промене Устава сазове Велика Скупштина. Истина, наводило се да би требало већ и за то апеловати на то тело, што је „влада уверена, да Савет заједно с њом дели то мишљење, да би обоје велику одговорност на себе узели, да сами тако важан предмет (т. ј. уставну промену) реше“. Зебња ова није била сасвим без основа, али не за то што би Намесништву и Савету недостајао ауторитет који би Велика Скупштина имала, него за то што је свака уставотворна радња за време владаоачевог малолетства морала, баш с погледом на тадашње законе, изгледати

самовлашће. Приступајући сами уставној промени, Намесништво и Савет без сумње би „велику одговорност на себе узели“, јер једно од њих двоје, Намесништво, није за такве послове било овлашћено, али то је могао бити само разлог да се од мисли о уставној промени са свим одустане, а не да се позове у помоћ Велика Скупштина, која је још мање била надлежна да ту промену изведе, него и само Намесништво. Али најнеразумљивији је закључак на који се, при крају владиног акта, изашло, на име, да Савет треба, не само да пристане на сазивање Велике Скупштине, него да се испред ње са свим уклони, да је остави да нови Устав сама са Намесништвом изради. Да је уставна промена била проведена кроз цео законски поступак, да је, нарочито, за владин предлог Устава добивен пристанак Савета, па да се онда, врх свега тога, тражило још и одобрење Велике Скупштине, овда би се то без сумње и дало тумачити сувишном скрупулозности. Ну, ето где је Влада мислила, не да Савет комбинује с Великом Скупштином, него да га њоме искључи. Она је ишла на то да једног чиниоца, који је по закону имао уставотворну власт, замени другим једним, који је није имао; то, пак, за цело није значило бити још савеснији него што је закон изискивао.

У кратко, Савет је био замољен да овласти Намесништво и Владу да сазову једну Скупштину, која није имала уставотворну власт, да она промени Устав у једном тренутку кад се он мењати није смео. Али рећи ће се, та је Скупштина била Велика Скупштина, „највернији и најпотпунији израз народне воље“. Не мари ништа! По тој логици, владалац би навек био слободан поднети један законски предлог бирачком телу у место Скупштини; оно је неоспорно непосреднији израз народне воље, него Скупштина. Тако је у осталом поступио у Француској принц-председник Луји Наполеон, кад је 1851 растерао Скупштину, па се обратио бирачима непосредно. То је политика плебисцита, и Намесништво се било њој знатно приближило, покушав да, мимо оних органа које је закон одредио, употреби неке друге који су, по његовом личном мишљењу, представљали народ, „верније и потпуније“.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Савет је био слаб те је попустио. Он је пристао да се сазове Велика Скупштина. Он је пренео уставотворну власт на њу, али тим Велика Скупштина опет није постала надлежном за мењање Устава. Уставотворна власт није припадала Савету као приватно добро, да је се он могао одрећи у корист неког другог тела. По закону, он је имао не само право него и дужност да ту власт врши, и да би се она могла пренети с њега на Велику Скупштину, био је потребан нов закон. Главни законодавни чинилац и прва власт уз Кнеза, Савет се дао склонити да основни закон земаљски без његовог учешћа постане. Он никаке предохране није узео да тај закон, који се мимо њега правио, не буде противу њега направљен. Ипак није сасвим тако било. Намесништво му је било у неколико дало јемства да ће он, као једна стара установа, остати поштеђен приликом уставне промене. У беседи којом је отворило Никољски Одбор, Намесништво је признавало истина потребу да се Народној Скупштини да „решавајући глас“ у законодавству, али под условом да крај ње остане и Савет као други законодавни чинилац. Оно се, за тим, упустило у питање претресање свију измена које би требало извршити у организацији Савета, ако би се законодавна власт морала поделити између њега и Скупштине Двodomни систем, који би се на тај начин добио, Намесништво је живо препоручивало. Оно је исцрпilo све разлоге који у корист тог система говоре, па је још навело да се мир у земљи неће моћи успоставити, ако између владоца и Народне Скупштине не буде никаког Горњег Дома, као „уме авајућег посредника“. Услед тога, Никољски Одбор расматрао је на својим састанцима V, VI, VII, и VIII. питање о деоби законодавне власти, и према је његовим члановима било тешко погодити се о саставу Горњег Дома, опет су се сви сагласили да таког једног тела, ма у ком виду, мора бити. У том је тренутку изгледало са свим извесно да ће се Савет, у току уставног преображаја, реформисати, али да неће пропасти; да неће бити више једино законодавно тело, него једно од два така тела. Перспектива ова није имала у себи ничег особито ласкавог за стари „Совјет“ српски,

али он је налазио да му је боље пристати на положај Горњег Дома, него да својим отпором изазове противу себе енергичније мере, које би га може бити са свим збрисале.

Велика Скупштина, која се с благословом Савета састала, није му се показала много благодарна што јој је уступао уставотворну власт, која је њему припадала. У новом Уставу, који је она донела, помињао се истина Савет, али под тим именом није се више разумевало никакво законодавно тело, него се разумевало једно административно тело. Законодавна је власт била подељена између Кнеза и Народне Скупштине. Намесништво је доцније тврдило да су се Савету морале ускратити законодавне атрибуције због великог неповерења, с којим је Велика Скупштина примала сваки наговештај о Горњем Дому. Како је Велика Скупштина примала наговештаје о Горњем Дому, о томе се немају никаки поуздани подаци; али, претпоставимо да им се она одиста одупрла: у том случају Намесништво је било обвезано својом беседом у Никољском Одбору, да свом снагом настане да њен отпор отклони. Ну о енергији коју је оно развило свака је сумња допуштена, кад се види да је Савету била одређена чисто административна надлежност већ у оном предлогу Устава који је Намесништво поднело Великој Скупштини.

Подизање Велике Скупштине на ранг уставотворне власти пада једновремено с деградовањем Савета. Ово тело, свемоћно за владе Карађорђевића, морало је изгубити нешто од своје власти услед догађаја од 1858, али ни по чем се не види, да је оно од тог датума било осуђено на сигурну смрт. Кнез Михаило, по свом бирократском укусу, више је марио да управља с једним ужим већем виших чиновника какав је био Савет, него са сељачком Скупштином: о томе довољно сведочи његов закон о устројству Савета од 17 августа 1861, којим законодавне атрибуције Савета нису биле ни најмање окрњене. Саветска олигархија, а не Савет, била је сатрвена 1858-ме. На против, Велика је Скупштина изгледала да нема много будућности. Она никада није вршила уставотворну власт, као што ни обична Скупштина

није, у правом смислу, вршила законодавну. Велика је Скупштина постојала код нас ради тога да бира владоце, или носиоце владалачке власти као што су намесници: тако је у осталоме дефинисана њена надлежност и у оном закону о Народној Скупштини, који је издао Кнез Михаило. Не треба сметнути с ума двоје: прво, да је Порта све до 1830-те, па затим опет од 1839. до ступања Кнеза Милана Обреновића IV. на престо, спорила српским кнезовима карактер наследних владалаца, и друго, да су династијски преврати били пресечени тек рестаурацијом од 1858. Под таким околностима, разумљиво је да су наши владоци били принуђени апеловати на народ преко Велике Скупштине. Што им је већма наследно право бивало оспорено, тим су већма и они били упућени да код народа траже својој владавини благослова. У данашње време, свака династија, која се не осећа довољно утврђена, мора прибегавати плебисциту: доказа о томе налазимо у историји оба Наполеона. Али, баш зато, кад је у Србији један пут окончано династијско питање, и кад је наша држава дефинитивно добила тип наследне монархије, Велика Скупштина престала је да одговара икакој правој потреби. Крај једног наследног владоца, та Скупштина, која је решавала о престолу, морала је изгледати анахронизам. Њој је било суђено да у току времена ишчезне као један заостатак из доба династијске кризе.

Како се онда могло десити, да 1869-те падне Савет, који је имао услова за трајање, а да се подигне Велика Скупштина, која их није имала? Одговор је прост. Намесништво је ишло на то да лиши Савет законодавне моћи. У тренутку уставне промене од 1869. оно није признавало ту своју намеру, али, касније, оно ју је не само признавало, него се њоме и хвалило. Главни члан Намесништва, Јован Ристић изјавио је не једанпут пред Народним Представништвом, да је Намесништво „пренело законодавну власт из круга чиновника у средину народа,“ или још одређеније, да је Намесништво пренело „државноправну тачку тежине из Државног Савета у Народну Скупштину.“ Али такав пренос власти Намесништво није било у стању својим ауторитетом извр-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

штити; ето за што је оно позвало у помоћ Велику Скупштину. Само за то што је у њој видело zgodну полугу за обарање Савета, оно ју је и прогласило за уставотворну власт. У историји има доста примера да је Народна Скупштина узела у једанпут сву власт у своје руке, претворила се у конвент, и свргла с престола владоца. Слично томе, и Намесништво је сазвало једну Скупштину с неограниченом влашћу да збаци Савет.

Је ли радња Намесништва била политички оправдана, имаће историја да расправља. Овде је доста утврдити да се уставотворне атрибуције Велике Скупштине не могу бранити никаким историјским разлозима, и ако Велика Скупштина постоји несумњиво на историјској основи. Јер, своје уставотворне атрибуције она је задобила, први пут, тек пре тридесет година, па и то у тренутку једног преврата.

(свршиће се)

Слободан Јовановић.

ЗАКОН О УДРУЖЕЊИМА

од 14. Јануара 1900.

Одавна се већ осећала потреба за једним законом, којим би се регулисала удружења са неограниченим бројем чланова, која имају за задатак, да ма у коме виду помажу, кредитирају и обезбеђују своје чланове, а која не потпадају под одредбе ни једног особеног закона. Таква удружења, која се дакле никако не могу сравнити са удружењима, за које важи закон о удружењима и јавним зборовима, махом су остављена сама себи, да сама правилима својим обележе себи циљ, какав хоће. Правила су њихова потврђивана или на основу чл. 2. зак. о устројству Мин. Привреде или законом о удружењима и јавним зборовима.

У удружења ове врсте долазе нпр.: уколна удружења, удружења за женидбу и удадбу, за међусобно помагање у случају смрти, блести, изнемоглости, осакаћења, удеоничка удружења (задруге) и т. д.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Многа се од ових удружења називају друштвима, што је врло погрешно. За друштва (Gesellschaft) која имају циљ спекулативан, постоји тргов. закон, закон о акционарским друштвима, да их они регулишу. Међутим било је спекулативних удружења, која су се потврђивала на основу чл. 2. зак. о устројству Мин. Привреде. Оснивачима таквих удружења спекулативних остављено је на вољу, да граде себи правила, каква желе, не држећи се при том никаквог позитивног закона. То је случај са удеоничким удружењима. Нпр. удеоничка задруга тргов. помоћника, Сављанска удеоничка задруга, Дувазиска задруга и т. д. Све ове задруге нису склопљене ни по једном позитивном закону. Оне су продукат одушака закона о акционарским друштвима. Многима се није свидео закон о акц. друштвима, па су га избегли стварајући не акционарско друштво, већ удеоничку задругу.

Кад дакле сва досад поменута удружења нису имала свога регулатора — позитивног закона — онда је неизмерна добит, што је такав један створен под именом: *закон о удружењима*.

Закон о удружењима је комбинација зак. о земљор. и занатлиским задругама и закона о акционар. друштвима. Управо рећи за директив при грађењу тога закона служио је закон о земљор. и занатл. задругама, а оно што је томе закону недостајало, а и што је потребно било за одређивање удружења, поцунило се из зак. о акцион. друштвима.

У овом закону има само неколико нових чланова, који су одиста од великог значаја а и драгоцене користи и по чланове таквих удружења а и по саму државу. Али и оно, што је се из поменутих двају закона узело, није остало свуда непромењено, већ је добило нов карактер.

Закон овај има 87 чланова, и дели се на десет одељка: I. Опште одредбе. II. Оснивање удружења. III. О преставању удружења и управљању његовим пословима. IV. Иступање чланова из удружења. V. О биланцу. VI. О резервном фонду. VII. О престанку удружења. VIII. Казне. IX. О савезима. X. Прелазна наређења.

Закон је о удружењима строжији и од зак. о ак-

ционарским друштвима и од зак. о земљор. и занатл. задругама. Та се строгост огледа у одговорности чланова управног и надзорног одбора, а и у контроли, која се на таквим удружењима мора вршити. Тим се законом тражи да оснивачи удружења морају бити људи од реда, поштени, који су писмени, који се не налазе под стечајем, који нису под судском истрагом због дела учињених из користољубља, који због таквих и у опште безчастећих дела нису били осуђивани (чл. 3). То се исто тражи и за чланове управног и надзорног одбора (чл. 16.) Осим тога контролу над оваквим удружењима врше: чланови удружења преко своје скупштине или рачуноиспитача, који не морају бити чланови удружења (чл. 59. 60); главни савез, који мора бити образован, чим два удружења са једнаким предметом предузећа постоје (чл. 79); првостепени надлежни суд; и министар народне привреде (чл. 86).

Казне су предвиђене у глави VIII. тога закона за чланове управног и надзорног одбора као и ликвидаторе, ако што против закона и статута удружења раде. Казне су велике. У чл. 75. предвиђа се, да ће председник скупштине, чланови управног и надзорног одбора, као и сви они, који покрену, допусте и не спрече на скупштини претрес предлога, који се тичу јавних одношаја, (политичких говора) бити кажњени сваки од њих до 500 динара.

С друге пак. стране тај је закон делом и либералан. У њему се налази једна одредба, која би требала бити заведена и у друге законе. На име у чл. 40. тога закона стоји између осталог, да скупштина увек пуноважно решава са оноликим бројем чланова, колико је на скупштини присутно. Ова је одредба мудра. Кад је ко постао чланом каквог удружења, он треба да води строга рачуна о удружењу и о својим интересима, па онда и да долази редовно на скупштине и о пословима удружења решава. Ко не дође на збор, значи, да се одриче свога права. Је ли ко спречен да дође, може бити другим којим чланом заступљен. Овако законско наређење изазвала је најзад и стварна потреба, јер није могуће изнаћи цифру, којом би број присутних чланова

на скупштини требао бити заступљен, ако се узме у обзир нпр. једно удружење са педесет и више хиљада чланова из целе наше земље па и иностранства.

Законом о удружењима, као што напред поменусмо, нуди се велика гаранција члановима таквих удружења за исправност и солидност рада у њима.

Чланом 61. предвиђено је, да удружења, која деле добит (удеоничке задруге) морају имати резервни фонд у државним папирима од вредности. Резервни се фонд може употребити само на покриће губитака удружења у пословима правилно предузетим и извршеним а са штетом окончаним. Овога нема у закону о акцион. друштвима, а дело је важно. Крађе и утаје појединаца не могу се из резервног фонда накнадити.

У чл. 62. предвиђа се једна новина, да удружења, која не деле добит, као што су за узајамно помагање у болести, старости, смрти, за удомљавање, женидбу итд. морају имати две трећине своје укупне имаовине у срп. држ. папирима од вредности. Овим добија и држава, а и новац удружења не стоји бесплодан.

Удружења, која не деле добит, не могу се бавити тргов. пословима нпр. меничним.

Потврђивање оваквих удружења потпада у надлежност првостеп. суда. Сва досадања удружења морају своја правила саобразити овом закону у року од шест месеци од дана, кад закон ступи у живот (14. Јануара 1900).

Ма да су готово сви чланови овога закона добро редиговани, ипак би се могла изменити редакција чл. 47., у њему се не прави разлика између жалбе и тужбе. Тај члан гласи: „Кад жалба против одлуке скупштине није била основана, па је тиме удружењу нанесена штета, то за ову одговарају солидарно тужиоци, ако се докаже, да су тужбу поднели у злој намери“. У почетку се говори о жалби, па на послетку испадају тужиоци са тужбом.

У чл. 38. у претпоследњем ставу погрешно се позива на чл. 85. а треба на 86.

Закон је овај строг, али правичан. Надамо се, да ће потребу потпуно задовољити.

Др В. Т. М.

СЛУЧАЈНА ЗЛОНАМЕРА

(Dolus eventualis)*)

Разликовање злонамере на *dolus directus* (*determinatus*) и *dolus inderminatus* (*eventualis*) није само од теоријског значаја, него одговара потребама практичнога живота. А ако поставка, да је *dol. eventualis* довољан за кажњив умишљај, изгледа извештачена, ипак је у случајима, у којима правник казну изриче, кад *dol. event.* утврди, и лајичару јасно, да је та казна потпуно оправдана.

Ко кућу запали, да би у њој свога спавајућег непријатеља у пламену уништио, није крив само за уморство или убиство свога непријатеља, — или ако би се он спасао, да је крив за покушај тих злочина — него он је у исто доба у идеалном етицају намерне паљевине. Његова намера била је непосредно управљена на обе последице. Он их је изазвао својом радњом, својом непосредном злонамером, *dolus directus*.

Ако неко хоће да свога у кући спавајућег непријатеља из пушке убије, али погрешно, те при томе кућу запали, то је он крив само за покушај уморства или убиства свога непријатеља, али не у исто доба и за намерну, него у најгорем случају само за нехатну паљевину. Да је кућу запалио, није била намерна последица његове радње. О томе, да су оба ова случаја исправно оцењена, не може бити сумње.

Али како би се ценила радња, кад неко баца бомбу, да би убио свога непријатеља, који преко улице прелази? Улица је у то доба пуна света. Ученилац је потпуно свестан тога, да бомба може врло лако не само његовог непријатеља или место њега убити друга лица, што су на улици, на ипак он при свему томе неуздржава се, да бомбу баца. Комад бомбе, која се распрела, није убио његовог непријатеља, него је убио другог човека на улици. Је ли у таквом случају злоницац поред кривице за покушај уморства одн. убиства свога непријатеља још крив и за намерно или нехотно умор-

*) Од Дра Хама, вишег државног тужиоца, у Липсени. Из „Deutsche Juristen Zeitung.“

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ство одн. убиство других лица? Поротник ће без зазора дати своју изреку „крив је“ за намерно уморство одн. убиство трећег лица, јер ће сматрати, да је учинилац хтео да изазове и ову последицу своје радње. А и правник доћиће до истог резултата, јер ће утврдити, да код учиниоца постоји *dolus eventualis* у томе правцу.

Разлика између првог и трећег случаја очигледна је. У оба је случаја намера радње злочинчеве она, коју хоће да постигне својом радњом, а то је да убије свога непријатеља. За постигнуће тога смера служи у првом случају као средство паљевина куће. За овај смер служи у првом случају паљевина куће као средство. Како је учинилац радњу своју замислио, то као крајња последица намерно убиство његовог непријатеља може само онда наступити, ако је пре тога као прва последица наступила паљевина куће. Смером хтео је учинилац и сретство. У трећем случају убиство непознатог лица нити је сретство за убиство непријатеља, нити је ова последица радње учиниоцеве у опште нужна у томе смислу, да мора безусловно наступити, ако наступи убиство непријатеља, што је учинилац хтео. То је убиство за учиниоца само споредна могућа последица његове радње. Но наступање те последице по стању целе ствари тако је вероватно: опасност да ће баченом на улици бомбом поред непријатеља или место њега бити убијена друга лица на улици, тако је јака и јасна, да је потпуно оправдан закључак, да је учинилац ту последицу ако не баш као неизоставну, оно бар као могућу хтео. У томе лежи разлика између трећег и другог случаја. У другом случају паљевина куће, исто тако као у трећем случају убиство непознатог лица није последица радње учиниоцеве, која наступити *мора*, ако се хоће да постигне намерно убиство непријатеља, него је само *могућа* споредна последица за учиниоца. Али ова последица није у другом случају тако вероватна, да је учинилац на њу мислити морао, или ако није мислио, да није могао веровати, да та последица неће наступити. И кад није мислио на могућност такве последице или ако је веровао, да таква последица код њега неће наступити, онда ту последицу није ни намеравао, и према томе није ра-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дио у злој намери, него највише у нехату. Одсудно је то, да ли је учинилац дело и за случај, ако ова последица наступи, хтео или није хтео. Можда ће бити тешко у појединим случајевима, да се на ово питање одговори по околностима. Али да је по томе, хоће ли се на ово питање одговорити позитивно или негативно, кривица и кажњивост учиниоца са свим друкчија; да разлика између *dolus eventualis* и нехата није извештачена, него да се одређује разликом злочиначке воље; да се *dolus eventualis* мора узети као *dolus directus* а не као нехат, — све је то неоспорно.

У томе смислу гласио је и реферат оба ивестиоца о томе питању, међу којима је један био чувени професор Лист, за последњи скуп немачких правника. И јудикатура немачког највишег суда придржава се тога схватања, да има на име евентуалне злонамере, кад учинилац пристаје на исход, за који се зна да је могућ.

Према томе и у науци и у пракси постоји у Немачкој један исти појам о случајној злонамери.

М. С. М.

ИЗ СУДНИЦЕ

VII.

Није злостава из §. 160. крив. зак., већ убиство, кад неко са неодређеном намером (*dolus indeterminatus*) другоме нанесе повреду тела, услед које овај доцније умре.

(Одлучио оштре седнице Касац. Оуда.)

Дело је извршено на следећи начин:

Момчило и Илија браћа Стаменковићи из Сред. Дола заваде се на својим њивама око међа. У свађи Момчило удари секиром по леђима Илију, услед чега се овај поведе да падне. На њиви је био и Илијин син, Тома, и мотиком разбијао грудве, па кад је Момчило ударио секиром оца његова, притрчи он оцу у помоћ и луци мотиком Момчила по глави, од чега овај одмах онесвешћен падае. Све се десило за тренутак, тако да је Томаин ударац пао одмах за Момчиловим. Повређеног Момчила, за

тим, подигну и поведу кући, но он се разевести, зграби један будак са земље, појури на Илију понова и удари га у леђа.

Дело се догодило 7. априла 1899. 8. априла сам Момчило искаже на протоколу своју тужбу за нанету му повреду, а од нанете повреде умре у нишкој болници 22. истог месеца.

Врањски првост. суд, пресудом својом од 30. октобра 1899. Бр. 14.490 нашао је: да овде стоји *дело злоставе*, којој је смрт следовала, на налазећи, да је оптужени Тома, према употребљеном средству и начину извршења, смрт као вероватну последицу своје радње могао предвидети, осудио га је на казну по тач. 1. §. 160. крив. зак.

Ову пресуду врањскога суда одобрио је и Апелациони Суд пресудом својом од 10. новембра 1899. Бр. 4115.

Ну Касациони Суд, примедбама свог првог одељења од 1. децембра 1899. Бр. 9901. поништио је пресуду Апелационога Суда, настав да не одговара закону са ових разлога:

„Под кажњивим делом злоставе разуме се само таква радња, код које тело трпи, без да се вређа организам. Где се пак под утисцима једне радње, извршене од стране некога према другом, вређа организам, и услед тих повреда наступи смрт, онда је то кажњиво дело (по §. 154. крив. зак.) убиство.

„Према томе, кад је Апелациони Суд, одобравајући пресуду првост. суда врањског, изречену по овом оптужењу, и сам констатовао, да је оптужени Тома ударио погинулог Момчила по глави мотиком, на мах у раздраженом стању, *без намере да га убије*, но да је услед тога удара Момчило после извесног времена умре, онда је требало радњу оптуженога да квалификује као дело убиства извршено са неодређеном намером (*dolus indeterminatus*) — §. 156. с погледом на §. 154. крив. зак. и према тој законској одредби, да оптуженоме и казну одмери, а не за дело из §. 160. тач. 1. крив. зак., јер се за констатовање дела злоставе тражи да је *намера вршиоца одређена* — *dolus determinatus* — *на злоставу управљена.*“

Апелациони Суд није усвојио ове примедбе, већ је 10. децембра 1899. под Бр. 4705 дао следеће противразлоге:

„У првој тачци примедба, исказани појам о делу злоставе према делу убиства као последици злоставе, може имати само философско а никакво законско значење, јер прописи нашег казненог законика *идентично злоставу са делом повреде тела у опште*; а сепаратно значење дају злостави само у појединим

кривицама, по већој или мањој повреди организма човечија. Шта више код смртног случаја, закон изрично сматра злоставу као *начин извршеног дела*, дајући јој одговарајућу казну према опени, је ли смрт могла бити предвиђена или не.

„Да не може да опстане дефиниција примедба, да се под делом злоставе разуме „само таква радња код које тело трпи без да се вређа организм,“ изволиће се уверити Касациони Суд из следећих прописа казненог законика, који говоре о злостави, као делу, од којег организм човечији не само трпи, него се у извесној мери и руши, па и сасвим уништава :

- злостава или телесна повреда (§§. 173. и 175.)
- злостављање или лако повређење (§. 174.)
- злостављање или мања повреда тела (§. 175. под а)
- злонамерно злостављање и повреда тела (§. 177.)
- злостављање у свађи, или бесправни нападај више лица, са смртном последицом (§§. 160. и 162.).

„Из свију ових законских одредаба, увиђа се најјасније, да појам злоставе поклапа све случајеве обраћења, дакле и лаку и тешку повреду тела; а у одредбама §§. 160, 161. и 162. казн. зак., да се и самом смртном случају, у системи под глављем „убиство“, даје особени карактер, кад је смрт или убиство последица *злоставе*, као што је овде случај.

„О злостави без повреде организма говори само одредба §. 179. казн. зак., квалификујући дело *као просто телесно мучење без повреде организма*: али тај случај не постоји овде, где дело има карактер убиства услед злоставе.

„Убијени Момчило и брат му Илија, заваде се на њиви, и дохвате се у коштац. Оптужени Тома прискочи у помоћ оцу Илији, и мотиком удари Момчила у главу, од чега овај падне; но после кратког времена устане, пође за нападачима и Илију удари будаком по леђима. За тим га одведу кући а одатле у болницу. Дело се догодило 7. априла, тужбу за *повреду главе* дао је сам Момчило 8. априла; а у болници је умро 22. априла. Лекарском секцијом утврђено је, да је смрт неминовна последица повреде (разбијена глава, и услед тога наилазак крви у мозак).

„Према оваком стању ствари, првостепенени односно Апелациони Суд, обележио је казнимо дело као смртни случај, изазван злоставом у раздраженом стању (због нападаја на оца), налазећи по употребљеном средству и начину извршења, да се

смрт могла да предвиди; и за то је осудио оптуженога Тому на одговарајућу казну по тач. 1. §. 160. у вези са §. 161. казн. закона.

„Ни у једвој ни у другој пресуди нема оне напомене, коју цитирају примедбе, на име „да је судским побудама констатовано, да је Тома ударио Момчила, *без намере да га убије*“. О томе није ни могло бити речи, кад је за базу осуде узет пропис закона, који говори о убиству своје врсте, т. ј. услед злоставе под претпоставком предвиђености.

„Пропис §. 156. казненог законика, који је употребљен у одвојеном мишљењу г.г. Апелационих судија, а за тим и у примедбама Касационога Суда, претпоставља увек дело друге врсте на име *намерно* убиство, а кад би се дозволило, да оно постоји и у овом конкретном случају, не би никако могло бити речи о кажњивом делу са неодређеном намером, јер је она употребљеним ударцем и сувише обелодањена.“

Општа седница Касационога Суда, одлуком својом од 28. децембра 1899. Бр. 10.533 одржала је у сили примедбе свога I. одељења, а нашла, да не стоје противразлози Апелационога Суда.*)

Саопштио

А. Р. Христић

писар врањског првог. суда.

VIII.

Ако се неко у незнању закона обвеже на плаћање онога, што по закону није дужан да плати, онда таква обавеза не вреди.

(*Одлука опште седнице Касационога Суда*)

Команда тимочке дивизиске области у тужби својој и на рочишту навела је, да је тужени Петар П., чинов., био употребљен као резервни коњички поручник при седмодневној вежби редовне војске. По свршеној вежби тужени Петар тражио је како плату за проведених седам дана на вежби и на путовању, тако и остале новчане принадлежности, оснивајући то своје право на чл. 92. зак. о устр. војске Ну како је чл. 92. пом. зак. нејасан, то је тужени био одбијен од овог тражења. Тада је

*) Види истоветно раније решење одељења Касац. Суда о оваквом случају у Збирци г. Максимовића, књ. II. бр. 94, и решење одељења о *delus indeterminatus* у бр. 2. „Бранича“ од ове године на стр. 83.

WWW.UNILIB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

тужени Петар поднео тужилачкој команди своју писмену обвезу, којом се обвезао, да ће вратити команди онолику суму колика буде оспорена од више власти, и према таквој његовој обвези издато му је у име плате, додатка, дневнице и подвоза свега 307.50 дин.

Одмах после овога издатка тужилачка команда тражила је објашњење од министра војног о овоме предмету и то је објашњење изишло у званичном „Војном Листу“. Према томе објашњењу тужени Петар имао је да врати каси тужил. команде 279-92 дин., колико му је више издато према поменутој његовој обвези, ну он ту суму није хтео никако команди да врати

С тога је тужила суду именованог Петра и молила, да га суд осуди на плаћање више примљених 279-92 дин. са 6% интереса од 13. септ. 1896. год., па да наплате, заснивајући то своје право на писменој обвези туженога.

Пуномоћник туженога Петра тражио је, да се тужилачка команда од свог тражења одбије, јер кад команда признаје да је тужени Петар све своје кретање вршио по наређењу њеном, а по чл. 104. зак. о устр. војске сваки је грађанин војник од дана позива, па све и после отпуста за 48 сати, са рангом који му по устројству припада, и кад су по чл. 92. истога закона резервни официри изједначени са активним, онда, према наведеним законским прописима, њима припадају све оне припадности, које по закону припадају и активним официрима, и према овоме тражење тужилачке команде неумесно је, јер је и сама обвеза туженога не вредећа према §§. 191. и 192. грађ. суд. пост.

Пресудом својом од 18. децембра 1897. Бр. 25.052. првост. суд за варош Београд, а са разлога у истој изнетих, био је пресудио: да тужени Петар плати тужил. команди 279-92 дин. са припадајућим интересом и трошковима.

По жалби пуномоћника туженога Касац. Суд примедбама својим од 24. фебруара 1898. Бр. 1647. поништио је горњу пресуду са ових разлога:

„Кад стоји то, што тужени Петар наводи, да је за време вежбе од тимочке команде примио само онолико на име плате и осталих додатака, колико му припада по чл. 92. и 104. зак. о устр. војске од 1896., а не више, онда је суд без обзира на поднесену исправу од стране команде у тужби под Бр. 3054,

у којој се тужени обвезао, да ће на случај оспорења од стране више власти команди вратити примљену суму, требао да оцени по наведеним законским описима, је ли тужени одговоран за примљени новац, имајући на уму и одредбе §§. 21. и 902. грађ. зак., по коме тужени не би могао одговорати у основу по обвези, коју је дао у пом. ствари.

„Доцније издано објашњење Министра Војног као административна настава без икакве је обвезне силе у грађанско-правним односима и ни у колико не може утицати на овај спор, нити окрњити права туженога, која му даје §. 2. грађ. зак., већ може послужити само као упут надлежним властима за будуће управљање у колико не стоји у противности са материјалним законом“.

Не усвојивши ове примедбе првост. суд је актом својим од 16. марта 1898. Бр. 5054, упутио Касац. Суду противразлоге, у којима се вели, да је тужени Петар по чл. 92. и 104. зак. о устр. војске дужан да врати узетих 279-92 дин., на што се самим писменом и обвезао, и према томе у овом случају баш обвеза из §. 21. грађ. зак. на туженом стоји, да врати оно, што је више узео.

Према томе и го чистој и јасној обвези туженога, по којој је условно и примио из команде 307-50 дин., да ће вратити команди, ако Министар Војни тако објасни, позивају туженог на §. 902. грађ. зак. нема у овом случају ни места ни смисла.

У општој својој седници од 18. марта 1898. Бр. 2488. Касац. Суд је одржао у сили примедбе свога одељења, а противразлоге првост. суда одбацио.

Према оваквој одлуци опште седнице, првост. суд је пресудом својом од 10. сент. 1898. Бр. 18.491, одбио тужил. команду од тражења као неумесног, јер је тужени Петар примио само онолико од команде, колико се је по закону припадало, те с тога је његова обвеза писмена, којом се обвезао на враћање примљене суме, према §§. 21. и 902 грађ. зак. без вредности.

Саопштио

Мих. М. Радивојевић

ЛИСТАК

НЕ ТРПЕ ТУЏИЦА

(КРИМИНАЛНИ ДОГАЂАЈ У ЈОШАНИЦИ)

ОД

Алексе С. Јовановића.

Тежак посао да се пронађе кривац, би поверен истина неправичној, али марљивој и практичној руци средског иследника.

Петог Октебра на месту догађаја прикупљени су неки подаци, што се више односе на постојање важњивог дела.

На полицајном протоколу месног увиђаја, констатовано је на име следеће стање:

Врата на механици окренута су јужној страни. Од огњишта до њих, има пола хвата растојања.

На јужној страни између огњишта и кутњег дувара, нађено је сагорелих трагова од постеље, на којој је Радован или ко други лежао.

По примећеним знацима на постељи, глава је била окренута истоку, а одмах више тог места нађене су: једна стаклена оканица, винска чаша и светљак.

Од сагорелог тела Радованова нађено је мало трагова. Глава беше на самом кућњем прагу, и једва се познаде по остацима костију. Остали сагорели део тела, пружаше се к ватри. Задњи део, или боље рећи *крсљача*, од прилике за 7 до 8 кила, нађена је поред ватре. Наређено је да се сахрани по обредима цркве.

Од ствари нешто изнад него и несагорело би нађено више механице. На самом гариш нађена је нека маленкост у гвожђарији, која није могла да сагори. Као што се дознаваше до догађаја виђане су у Радована и пушка првокласиња и нож белих корица, а то се не нађе ни на гаришту ни ван механице. Осем тога ништа се не пађе ни од нована, а поговарало се да је Радован имао.

га.

Овако нађено стање ствари потискиваше иследника између вероватности и неизвесности злочина. За њ наста једна мучна алтернатива. *Зар иаљевина и смрт Радована не могаше бити дело несретног случаја?*

То је прво питање, које је ваљало размислити.

Светњак је нађен близу дуvara, који изнутра не беше олепљен. Можда га је Радован обесио о дувар, и легавши заборавио да утули. Пламен захвати суху врбовину, и отуд проишаде пожар. Постеља је нађена близу ватре, а ватра овет беше близу плота. Можда је и варница прснула на плот, те је механица запаљена.

Овако замишљена ватра, довела је иследника до нових комбинација.

Пробуђени Радован, видећи да је у ватри, могао је да похита да износи ствари. У том послу можда га је ватра сустигла и притиснуо надеж грађе, те се није могао да избави, но је сагорео.

Ето јаким резонувања да је свака даља истрага „излишна!“ Ето непобитних околности који догађај, приписују случају!

Ограничено схватање несаремног иследника оставило би се на оваким варљивим резултатима. Даља истрага престала би. Свет би ожалио сиромаха Радована као жртву непажње или несретног случаја.

Али најљиво и бистро око нашег иследника улазило је дубље у разјашњење догађаја

Да ли дело није злочин?

То је друго питање његовог критичног и скентичног дара.

Вероватне околности, којима се на ово питање одговараше позитивно, низаху се:

До догађаја нож и пушка беху у механици. После догађаја нису пронађени. Није нађено ни новаца, а знало се да је Радован имао. Велика је сумња да су га разбојници напали, убивши опљачкали га, па да заметну траг запалили механицу где је и сагорео. Нож, пушку и новац однели су.

На пољу нађене ствари јер се не зна ко их изнесе, наводе сумњу, да су их по извршеном делу понели разбојници па или да затуре траг, или што им је ма шта на пут стало, оставише и побегоше.

Велика вероватност тих околности определила је иследника, да констатује догађај као дело злочина. То опет изазвало га је да настави даљу истрагу.

Први корак, што га предузе, беше наредба, да се сазове општина; но кад по овом позиву општински збор не дође, оста на томе, да се истрага врши постепено.

Људи од науке, што на европским универзитетима добију правничку спрему, знају ове финоће којима се служе иследници на западу хватајући кривце. Тамо су они са свим скривени. Истрага се врши готово тајно, и баш онда кад се кривац нада да је дело заборављено или напуштено, излази преда њ хладна слика строгог вршиоца закона, који диже застор са кривичног догађаја, предајући у судске руке ухваћена кривца. Криминалне *Приче Темове* дају нам много фантастичних слика иследничке препредености. Нека су ове приче у појединости неистините, али су у опште вероватне!... Те поштоване знаоце *европске* правне науке, можда ће да зачуди то, што *сраски иследник* своју истрагу отпочиње јавношћу, и сазивом општинског збора онде, где је нужна углађена прикривеност.

Али Србија није запад. Његове установе, нису њене установе. У запада, утанчаност форама у свакој правној радњи, своди се већ до цепидлачења. На против наша земљица, и ако је многим копираним законима „ушла у ред европских држава,“ има још много правних усанова, које потичу из *обичајног права*, и још нису за одбацај. Што су просте ове установе, баш су зато и угледне.

У старо доба нашег правног развитка између појединаца и његових мештана осећала се тесна веза у правима и дужностима. Одговорност за рђава дела беше општа. Имајући извора у *сродству*, које се размножавањем разгранало до *несродства*, свако село сматрано је као једна административна и политичка корпорација, у којој сви чланови јемче и одговарају за рђава дела својег члана. Отуда је постала у нас усанова *јемство* или *рука*, која игра толику улогу у старом нашем законодавству у кривичним делима. Ње има и у грађанским предметима, као што нас најбоље уверава Душанов Законик, али је ту она са свим индивидуалног карактера, јер се не креће даље ван области обвезаника и јемца.

Кад се од стране власти заподела кривична истрага, онде где је дело учињено, а кривац је непознат, — прва усанова *јемчење* имала је своје редовне употребе. Нађен је н. пр. убијен човек у хатару којег села, или је извршена каква крађа, власт одмах сакупи сељане на договор за проналажење кривца. Људи јемче један за другог да нису убијце, крадљивци ит.д. Кад се сваком нађе јемац кривац је непознат, а зато што је кривица у његову хатару, село је плаћало *глобу* и *осудбину*. Ко

за се не нађе јемца, остаје сумњив. Од њега започиње истрага, која има карактер својег доба у мерама, које се понегда не могу не назвати суровим. Ако кривац призна дело, лепо. Меће се у тамницу, или се обеси, или се прожене, или се ослепи ит.д. Ако не призна, меће се на *одају*, т. ј. употребе се мере да се признање изнуди. *Мазуја* је можда најумеренији представник такве једне процедуре.¹⁾

Код нас у Србији јемчење задржало се још по крајевима, где даљина слаби контролу власти да се докази прибирају по прописима владајућег казненог поступка; по местима, где увиђавне полицајне старешине иду на руку, да се ова примитивна установа подржава, уверени о њеној подесности. Причано ми је: да се на овом нашем крају јемчење редовно употребљује у случајима, кад се сумњиве личности стављају под полицајни надзор, само што се то врши саобразно и закону о општинама.

И за Турака у нашој земљи важило је јемчење као врста кривичне процедуре. Између много других доказа помињемо, да су пред први устанак за Вожда јемчили његови сељани да није хајдук.²⁾

Код наше браће што су под Турцима, јемчење је и данас у правој својој употреби. Бавећи се уз рат 1878. год. дуго времена у Враћи, писац имаде прилике да види, како за оптужеником, што се предаваше власти на осуду, пристаје гомила људи и жена, са живим интересовањем о његовој судбини. На питање одговарано му је, да иду да моле и јемче да оптуженик није крив.

Ето оваквом једном процедуром хтеде наш иследник да отпочне криминалну истрагу, сазивом збора општине. На овом

¹⁾ Као употреба насилних мера за сазнање истине у кривичним делима, *одаја* није потоњих година јавна процедура, и скоро се никако не доказује. Ипак у многим кривицама чују се жалбе оптуженика против кметова или осталих иследника, да су им изнудили признање међући их на *одају*. Већином то су лакши преступнички покушаји у порицању добровољних признања, и не заслужују призрења.

²⁾ Из ранијег доба, о јемчењу налазимо доказа у нашој народној песми „Мајстор Манојло“, коју је В. Караџић добио са Косова:

„Изгуби се пашина јабука-
У Будиму граду бијеломе.
Пушта паша лакога телала,
Телал виче по Будиму граду,
Да се један за другога јемчи
За којегга јемац не изиде .

Хоће њега паша погубити.
Све се један за другога јемчи,
Све богати за богатога
Сиромаси један за другога
За једнога јемац не изиде
За јунака Мајстора Манојла.“

збору сељани би обелоданили сумњиве и рђаве људе. Питало би се: где је ко ноћио, чим се преко дан занимао, с ким је био у дружби ит.д. *Непогврђени* одговори дају критеријума иследничким нападајима. Где нема никаквих доказа о извршиоцу дела, сумњива личност први је нишан иследникова пера.

Али збор не дође, и зато би одлучено да се истрага врши постепено.

Чини нам се, да је до 12. Октобра остала истрага без сваког успеха. Тога дана бележи иследник у свом реферату: како је дознао да је ноћу између 3. и 4. Октобра код сагорелог Радована ноћио један сељак из јагодинског округа, који је нешто причао Јанићију Поповићу из Међуреча о тој паљевини.

Саслушан Јанићије доиста све ово потврди. Рече да се поменути Јагодинац зове Теодосије Ђорђевић из Лоћике; да му је причао, како је баш исте ноћи, кад се несретни догађај зби, за ноћио код Радована; да су око пола ноћи дошли *непознати* разбојници, Радована убили и механицу му запалили, а он сам једва умаче те живот спасе.

Овако важно саслушање даде истражи сасвим опечног правца. Октобра 17. би позван Теодосије денешом зарад саслушања. Неколико дана доцније на вратима окружне суднице у Крушевцу закупа непозната рука. Пријављена личност каза се да је поменути сведок Теодосије, и да по позиву иде у Јовшаницу на саслушање о грозном случају, којег баше очевитац. Са големим узбуђењем исприча неке појединости у испрекиданом облику. Најзад рече да не сме даље без спроводника од зликоваца који су можда још у слободи, и њихове браће, која ће га дочекати на заседи о доласку или у повратку. Председник суда окуражи га са неколико слободних речи, и упути окружном начелништву, које му пут учини безбедним.

У међувремену до Теодосијева саслушања иследник је брижљиво радио на истражи, испиткујући околност за околност. Већ 24. Октобра реферисе он: како је у повратку из села Павлице, где је био 22. Октобра, ударио на села Корлаће, Куриће и Пискању, с намером да штогод сазна о убијству Радована. Уз пут чује шепат народа, да су Радована убили: Јосиф Белчевић кмет, Тиодор Белчевић, Јаков и Миленко Распоповићи, Миленко Гркајац, Јоксим Столовић и Јован Пауновић, из Пискање. Даље разбирајући још сазна, да о догађају знају много: Јован Распоповић, Марица жена поменутог Миленка Распопо-

вића, Ружица жена Стојана Гавриловића, Мићо Кашић, Агатон Кашић, Ђиро Распоновић, сви из Пискање, и Анђелија удова Милована Драгићевића из Курића.

Саслушањем тих сведока већ је иследник добио толико земљишта, да је смео да пружи руку и обележене злочинце стави у притвор. Од њих једини Миленко Распоновић налазио се на граници као народни војник, па у скоро и он би доведен.

Губили би времена излажући посебичне исказе сведока. Већина њих објашњује поједине околности, које су у тесној вези са злочиним. Једина Теодосијева казује догађај у пуној његовој боји.

Доведавши у ред стварне резултате тих сведокаба, добијамо једну логичну целину, која нам даје тачног прегледа о догађају и његовим извршиоцима.

Да причамо:

Трзбег Октобра 1878. године, пре подне, Јосиф Белчевић кмет из Пискање, беше скупио сељане на Распоновићком Брду, где су подруми, да му плате данак. Неки дођу и плате, а многи изостану. То доба на истом месту крчмио је Миленко Распоновић печено јаре. Чекајући тако сељане, кмет Јосиф и Јован Пауновић узму нешто печења, и у подруму Јакова Распоновића седну да обедују. Осем овог Јакова ту са њима пироваше и остали: Тиодор Белчевић, Миленко Гркајац, Јоксим Столовић и поменути Миленко Распоновић. Овда онда уврташе се на подрумска врата још по која сељачка прилика, идући за својим послом. Застала би, погледала би на веселу дружину, „чинила би живо здраво“ са кметом или Јаковом, па би опет наставила пут по голицавим утиецима „од пива и јестива.“ Марица жена оптуженог Миленка Распоновића, и Јован Распоновић, који беше допао до свог подрума, најдуже су остали поред *седалица*. Једно доба дође и Петар Столовић, отац оптуженог Јоксима, но оде још за видела, поручив сину да завођи у подруму, и пази на превирање вина. Морало се у дружини дуго и добро пити. Пиће је пилула за изјаву и докучивање притајаних мисли и намера. „Што трезан мисли то нијан збори“ вели стара ерпска реч. Говорено је о свачем. Знајући сељачке навике брбљавости о таквим годетима, замишљамо: да је кмет диванио о свом утицају код капетана, и својој власти над сељанима који га не маришаху; Тиодор је могао да хвали своју војничку прошлост подацима из другог ратовања, у ком је и сам био учесник; Гркајац

жалио се на паљевину која га прошле ноћи задесила; млађани Столовић могао је да узноси своје доповеске ускочке успехе изван границе; Миленко и Јаков Распоповићи могли су да подену говор о тешкоћи у плаћању порезе, о мучним приликама и т. д. Најзад дође разговор и на Радована. Ми смо још напред обележили његов положај у *туђини*. Знамо да је Миленко Гркајац баш то јутро јадајући се кмету, због запаљених својих сена, изјавио сумњу да је Радован кривац, а и он њега беди да му је покрао духан. Ко први изнесе предлог: *да се Радован убије и оиљачка*, остаје непознато; али знамо да је овај предлог примљен једногласно у дружини која га није волела. Из ранијих навода сазнајемо да са Столовићем и Јаковом беше Радован поодавна у непријатељству и да су се тукли у Мењаници. То јутро кмет Јосиф звао је Гркајца да слешки настану да Радована протерају из општине. Јемачно не беху према њему боље расположени ни остали: Тиодор, Миленко Распоповић и Јован Пауновић. Чувши њихову заверу, Марица преплашено позове мужа Миленка Распоповића да се миче дома и да у зло не улази, но он се набрецну и одговори лаконски: „*Буги! Не добија се лежећи по трчећи.*“ На даља наваљивања умешају се Тиодор и Гркајац, стану грдити Марицу да не одвраћа мужа, и попрете је и пушкама, због чега она остави дружину и побегне кући. Најзад и наглухи Јован Распоповић, разабравши у чему је ствар, нађе за добро да се извуче и оде пред свој подрум, одакле доцније, кад завереници пођу на дело, одгледа их до потока, бојећи се да му као рђави људи не запале подрума.

Те ноћи, око 3 до 4 часа чу се потмула луна на вратима Ружице удове Стојана Гавриловића из Пискање, и у кућу улезе кмет Белчевић. Ружица беше сама. Кмет упита где је син јој Мићо? а она одговори да је са млађим братом у пољу код жита. Као полазећи рече Јосиф: да ће да иде да га узме. Држећи да је кмет напан да Мића, као војника I. класе вародне војске тера у команду по каквој потреби, преплашена мати обећа кмету рубљу само да га не дира; но кмет хладно одговори: „*зовем га да требамо кукољ из иштенице,*“ па јој онда исприча целу заверу против Радована, додавши: да ће код њега наћи 100 дуката, да је рад да и Мићо добије дела, и да су с њим у друштву и остали оптуженици. Тада поштена српска мати у страху повика: „*Врати се кмете аијан си! Ево ти поклањам вола из рала, само ми немој детета у зло уводити!*“ Кмет за тим поиска

Мићову пушку, но она рече да је покварена, а на то он сам протумара по ходаји, узне Мићову фишеклију са амунисијом и поље. Испраћајући њега, виде Ружица на кутњим вратима и Тиодора Белчевића, па се и на њ осече: „*Тиодоре неће у зло! Пијани сте, проианућете!*“ Тиодор јој равнодушно опсова крет и оде за Јосифом. У страху да јој сина не преваре и одвуку, Ружица отрча у поље к деци, ту остане неко време, а пошто се зликовци не појавише, она исприча деци догађај, запрети им да се у зло не усуде, и оде кући.

Ова посета у недобу пробуди радозналост у Ружичина суседа Анђелка Кашића, који случајно још беше на ногама. Виђећи, да у Ружичиној кући засветле луч, прикраде се да послуша, позна глас кмета и Тиодора, и чу сав разговор до ситнице. Пошто они изађу из Ружичине куће, пристане за њима тајно и поиздаде, и виде како се Јосиф и Тиодор доле у потоку састају са једном гомилицом људи, чу како неки од њих напунише пушке, а за тим се сви упуте правцем Радовановој колеби.

Тог дана Радован је био у обичном послу. Око сунчева захода наиђе путник, поменути Теодосије Ђорђевић из Лоџике. Беше на Рашци до брата Милуна Ђорђевића војника, пасе врташе кући, а како је већ било под ноћ, замоли Радована за преноћиште. Радован га драговољно прими у механицу и намести му постељу близу ватре. Теодосије осмочи нешто мало, и попи литру вина. Наскоро дође у механу Агатон Симић из Курића, Радованов побратим, и донесе му грођа. Радован даде путнику четири грозда, и он их поједе у сласт, а затим леже на постељу, и уморан одмах заспи. Кад је побратим отишао, Теодосије није осетио. Неко доба ноћи чује Теодосије иза сна, да неко лупа на вратима вичући: „*Механиција, јеси ли будан?!*“ Радован се одазва; а онај с поља настави: „*Диги се, те ми отвори врата!*“ Радован устаде и отвори. Уђе човек високог раста, прномањаст, у добу од 28 до 30 година (Тиодор Белчевић) и одмах седе на клупу више ватре. Показујући лежећива Теодосија запита Радована: „*Ко ти је ово што спава?*“ Радован му каза. Непознати заиште литру ракије, и он му донесе. Сад непознати вичну: „*Хајте друштво у механу!*“ и на то уђе њих четворо, од којих у једнога беху подебље уснице, а остали обични људи. Путник ћути под пољавом и не мрда. На питање првог долазника, одговоре остали: да ће пити вина, и нареду те им Радован донесе једну полованицу. За тим свих пет изнесу на поље вино и ракију, а од-

мах иза тога затраже још једну оку вина. Радован им даде. Мало доцније чу се опет глас: „*Ходи механиџија, да ти се плати!*“ Изиђе Радован, но брзо се врати љутит вичући: „*Што ме зовете кад не пијете, а не ћете ни да платите!*“ Одмах за Радованом уђе четворица, а пети оста на вратима. Један од њих унесе три копа и метну ватру говорећи осталима: „*Духајте нека ватра свитне!*“ Један поче пирити, но кад се ватра разгоре, други удари ногом и загаси. Затим стану будити Теодосија да устане и види коња, јер је, вељаху, збацио седло, но он им одговори да је пешак и нема коња. После тога почну тражити од Радвана хлеба, каве и печења, а он им одговори да нема, и да они знају да он то не држи. Тада један од њих дохвати Радвана за гушу, један за једну а други за другу руку, четврти истрже му нож иза паса, па га тако слонки понесу на поље. Видећи шта се догађа, Теодосије ћипи са постеље и хтеде мимо њих ван, али онај пети што стајаше на вратима докопа га за гуњац и хтеде га задржати; ипак он се извитопери и наже онако распасан по мраку у један трњак што беше у околини и ту од страха паде и притаја се. Овако скривен осматраше по околини, и виде и чу како зликовци кољем Радвана утукоше. Не потраја дуго, а то плану и механица. Извршивши тако своју намеру потрче зликовци да се прикрију. Бојећи се да их ватра не обасја упуте се к трњаку, где је Теодосије у страху премирао, но за тим се преломисле и вичући: „*Бежимо к Ибру!*“ прођу мимо Теодосија и оду доле. У трњаку лежао је Теодосије до сванућа, и ако га је и киша преко ноћ тукла. Зором настави пут, причајући овде онде несретњи догађај, е да би како дошло власти до знања, јер му не беше с руке да сам јавља. Доцније на суочењу позна Теодора, као непознату прномањасту личноет што прва уђе у механу, додајући да и опт. Гркајац *наличи* на једног од оне четворике, што оружани нападоше на Радвана.

Злочинци су се дакле поразбегали, Миленко Распоповић дође кући неко доба ноћи, и лажно приоведи жени да је био пошао са оптуженицима, па видећи да ће они у зло, искраде се и умагне виз поток ка Ибру. Као из плашње да га они не потраже, оде у оближњу шуму да заночи, а сутра дан упути се у команду. Кмет Јосиф преноћи у подруму оптуженог Јоксима. Рано сутра дан Јоксимов стац Петар Столовић нађе обојицу још на спавању, а том приликом угледа Мићву фишеклију, која дотле

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

не беше у његову подруму. Тог јутра Анђелија, удова Милована Драгићевића из Курића, враћајући се од своје кћери из Пискање, застала је Јосифа и Јоксима на ногама пред подрумом. На кмету беше крвавих мрља по кошуљи, што он брижљиво привриваше, причајући и ако га она није питала, да је клао јаре па се окрвавио, и да је целе ноћи бекријао на распопићком брду.

Јосиф је био кмет селу Пискањи, где је дело догођено. Као такав беше позван дужношћу, да изађе на лице места, и ма површно прибере податке за даљу истрагу. Мучан задатак за једног несретника, који у *званичном року* мораде својим властитим очима да олмери дубину злочина, што је дело његових руку; својим властитим ушима да чује нестварна нагађања сељана, и њихова проклетства што се спаху на главе злочинаца!! Са колико је куражи кмет Јосиф одолео првим утисцима узмућена духа стојећи на гаришту пред нагрђеним костуром спаљеног Радована, ми не знамо, јер нам истрага о тој веома важној околности не пружа ни једног зрачка. Судаћи по његовом јуначком и хладном држању до краја, рекли би да се он и овом приликом мушки одржао. То јутро око заранчића позвао је Теодора Кашића из Пискање, да виде шта је то било са Радованом, неизјављујући том приликом ни сажалење ни гнушање спрам злочина. Истог дана у говору о догађају са Савом Јасићем из Пискање, рече кмет: „*Да ће зимус бити доста печених жена и деце.*“ Штотог Октобра опет њему рече сведок Вукадин Гркајац из Пискање: „Тешко Јакову Распо овићу и Јоксиму Столовићу, што су тукли Радована у Мељавици; ето деси се где човек и погибе, па ако дођу његова браћа, запамтиће кога су тукли, а знам да су браћа већ чула.“ На то ће кмет Јосиф одговорити: „Док сам ја жив њима неће взлити ни плаке на глави. Наредићу да се и његова браћа побију ако дођу. Зимус биће доста печених жена и деце. Радован је ништа. То је само почетак.“ У даљем разговору као нагађајући рече: да је Радован могао имати до 100 дуњата, ио му је чудновато, да се ништа од новца не нађе на гаришту. Октобра 23. нудио је Вучића Гркајца из Пискање, да тајно прода Радованова коња, као своју ствар, и обећа да му да потребну сточну билету, но он не хте.

Ето и сувише дата о извршеном злочину против свих седам похватаних зликоваца.

(Свршиће се)

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Основи трговачког права Краљевине Србије. Трговачко и менично право. *Написао Спасоје Радојичић, проф. Вел. Школе. Београд, 1899. in—8°. Цена 5 дин.*

Под горњим насловом недавно је угледала света књига, коју можемо уврстити у ред нових тековина на пољу наше правне књижевности, и коју ћемо у кратко приказати читаоцима овога листа.

Београдска Трговачка Омладина, схватајући правилно природу и значај новог полета и нових импулса датих нашој извозној и увозној трговини сталним стварањем нових фактора нашег економског и привредног живота, за ових последњих двадесет година, прегнула је свом снагом и енергијом, да српског трговца још из ране младости му спреми за његов значајни и тешки позив, пружајући му по могућству што више знања којима треба да је оружан модерни трговац, и која су *conditio sine qua non* за успешну трговање у модерном друштву. Потребу за та претходна знања ојачало је скоро непрекидно ницање многих наших економских, привредних, и у опште културних, установа, којима је задатак: да олакшају трговачке исплате и створе што јачи трговачки кредит; да развију и олакшају комуникацију између појединих произвођачких и трговинских центара, зближавањем трговца произвођачу и потрошачу; да развију трговинске односе нашега народа са другим народима; да створе нове тргове за закључивање трговачких послова, и т. д. и т. д. Другим речима: нове полуге наше трговине: банке, железнице, бродарско друштво, трговински уговори, берза и т. д., у колико трговини дају нове снаге, у толико и захтевају од садашњег трговца и нову спрему за успешан рад. Ко се њима буде умео боље послужити, тај ће бити и сигурнији с успехом његових трговинских предузећа. А за то је потребна нарочита и темељна спрема.

Да то постигне, Београдска Трговачка Омладина основала је пре неколико година Недељно-празничну Трговачку Школу.

Писац *Основа трговачког права*, г. Радојичић хонорарни је професор Трговачког и Меничног Права у тој школи. С особи-

том љубављу и истрајношћу он се примио понуђеног му посла, и након краткога времена пружио нам је његова предавања држана из горњих предмета у тој школи, разуме се доцњена и заокружена, у форми једног лепог уџбеника, који је пред нама.

Тај је уџбеник обухватио све делове нашег трговачког законика, а уз то још и закон о устројству трговачког суда од 12. децембра 1859.

Писац се у својем излагању у главnome држао програма који му је трасиран самим трговачким закоником. Пошто је у уводном делу изложио *појам о праву* и *главна разликовања објективнога права*, он је прешао на детаљнија излагања о *природи и значају трговачког права*, о *постанку* трговачког права, о његовим *изворима*, бацајући нарочити поглед на *везу између њега и грађанскога права* и на *њихов међусобни однос*. У даљим главнијим одељцима он говори: о *трговини* и *трговичким пословима* (стр. 13—24), о *субјектима* у трговачком праву, полазећи од *физичких лица* (стр. 24—40) и излажући прво нарочите одредбе нашег трговачког законика о способности појединих категорија *физичких лица* за вођење трговине, а по том и објективне захтеве за трговање, изложене у §§. 5—22 трг. зак.

Прелазећи на *трговачка друштва*, као другу врсту субјектата у трговачком праву, он је претходно изложио значај друштва и трговачких удружења у области трговине (стр. 40—45), указујући нарочито на *разлике између грађанских и трговачких друштава* (стр. 45—49). Облике или видове трговачких друштава изложио је овим редом: *јавно друштво* (стр. 51—60), *командитно друштво* (стр. 60—64), *акционарско друштво*, ово последње према одредбама закона од 10. децембра 1896. којим су замењене одредбе §§. 31—36, 38, 41 и 44 трг. зак. (стр. 65—102), *друштво за почесне спекулације* и *страна трговачка друштва* (стр. 105—110).

У одељку о трговачким уговорима писац је претходно изложио *општа правила* о трговачким уговорима (стр. 110—138) и одредбе трговачког права о *доказним средствима* у трговачким делима (стр. 138—157); а за тим је прешао на посебна излагања о појединим трговачким уговорима: *купиона* и *продаја* (стр. 157—174), о *трговачком посредништву* (сензалству) (стр. 174—187), *комисиону* (стр. 180—193), *берзи* и *берзанским пословима* (стр. 193—213), *уговору о преносу* или транспорту (стр. 213—238), *меничким уговорима* (стр. 238—342), *банкама* и *банкарским по-*

словима (стр. 342—363) и грађевинском уговору. Књига се завршује излагањем одредаба закона о устројству трговачког суда.

По начину обраде, ово дело држи средину између чистог теоријско-системског излагања и егзегетичког коментарисања, премда више нагиње ономе првоме. Писац се одликује природношћу излагања и логиком у класификовању. Његове су дефиниције јасне и прецизне, и изгледа да су даване увек с обзиром на *communis opinio doctorum*. Кроз цело дело и при сваком поједином трговачком послу види се оштра делимитација области трговачког и грађанског права, што читаоцу пружа могућности да боље уочи оделите особине трговинско-правног саобраћаја. У целоме раду наилази се, скоро свуда, на једновремено излагање и теоријских резоновања и одредаба нашег позитивног трговачког права, чије дефекте писац износи смело увек кад год му се учини да су његове одредбе било у конфликту са теоријом, било у противности са законодавствима других напреднијих народа. Као нарочита црта овога дела истиче се велика прецизност у обележавању појединих момената и елемената нужних за појам појединих института трговачког права, разуме се у колико је то дозвољавао обим који је делу обележен самим његовим циљем.

У погледу стила може се рећи: он је *limpide à force d'être clair*.

Г. Радојичић је овај уџбеник писао за ђаке трговачких школа; али он је у њега унео толики материјал и толико га разрадио, да може послужити и сваком другом, ма и са јачом спремом, за елементарно познавање свега онога што улази у обим трговачког и меничног права.¹⁾

Корист од ове књиге очевидна је. И њена техничка страна безпрекорна је. И за то што се она сама препоручује и садржином и формом, држим, да се и за њеног аутора може рећи: *Omne tulit punctum*.

Жив. М. Милосављевић.

1) У предговору г. Радојичић наглашава, да спрема публикацију и једног другог већег рада из трговинског права, који ће обухватити његова предавања из тога предмета на Вел. Школи.

НОВИ ЗАКони

Решени на последњем састанку Народне Скупштине и потврђени :

Закон о изменама и допунама у закону о пошсу сгановништва и домаће стоке у Србији од 5. децембра 1890 — од 13. I. 1900.

Закон о изм и доп. у закону о средњим школама од 14. Јула 1898. — од 6. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у закону о устројству војске од 1. Новембра 1886. — од 14. I. 1900.

Закон о порезу на зараду — од 14. I. 1900.

Закон о изм и допунама у закону о зборовима и удружењима од 11. Јуна 1884 — од 14. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у закону о уређ. санитаретске струке и чувању природнога здравља од 30. Марта 1881. — од 14. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у закону о трошковима управних власти од 9. Јануара 1899. — од 14. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у закону о поступку судском у грађ. парницама — од 17. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у казненом законнику — од 17. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у закону о пост. судс. у крив. делима — од 17. I. 1900.

Закон о трговачкој академији — од 14. I. 1900.

Закон с удружењима — од 14. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у закону о иштој царинској тарифи од 8. Јануара 1899. — од 21. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у закону о специјном поступку — од 24. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у закону о монопољу дувана од 14. Марта 1890. — од 26. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у закону о моноп. соли од 17. Марта 1890. — од 26. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у закону о установљ. нових државних монопола од 3. Августа 1893. — од 26. I. 1900.

Закон о изм. у закону о конверсији држ. дугова од 8. Јуна 1895. — од 26. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у зак. о орденима и медаљама — од 24. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у зак. о админ. подели Краљевине Србије — од 24. I. 1900.

Закон финансијски за 1900. год. — од 28. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у железн. иолиц. закону од 30 Јуна 1884. — од 25. I. 1900.

Закон о потпомагању земљорадничких задруга — од 26. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у закону о обнављ. и унапређ. виноградарства од 28. Новембра 1895. — од 26. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у закону о шумама. — од 26. I. 1900

Закон о изузимању фонда за аисанске заводе од упр. фондова. — од 29. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у закону о пензион. фонду за удовице и децу умрлих чиновника од 21. Октобра 1871. — од 27. I. 1900.

Закон о изм. у закону о дошуми чл. 228, закона о цркв. властима од 11. Јануара 1899 — од 29. I. 1900.

Закон о изм. и доп. у рударском законнику за Краљевину Србију од 15. Априла 1866. — од 17. I. 1900.

ПРОМЕНЕ У СУДСКОЈ СТРУЦИ

(Из „Српских Новина“ од 1. до 16. фебруара 1900.)

Краљевим указом од 7. 10. и 16. фебруара постављени су:
За судију Касац. Суда: г. Милан Милетић, преде. негот. прв. суда.

За судију Апелац. Суда: г. Алекса Стевановић, преде. крагујев. прв. суда.

За председнике првост. судова ужичког: г. Стеван Каравезић, судија негот. прв. суда; крагујевачког: г. Вељко Рајковић преде. суда у пенз.

За судије првост. судова неготинског: г. Михаило Јов. Гинић, судија у пензији; крагујевачког: г. Душан Димитријевић, судија крушев. суда; крушевачког: г. Милорад Д. Ђорђевић, судија крагујев. суда.

За рачуновође првост. судова врањског: г. Владимир Милутиновић, рачун. ђупр. суда; ђупријског: г. Аврам Миљковић, рачунов. врањског суда.

ВЕСНИК

Годишњи скуп Правозаступничког Удружења биће на трећи дан Ускрса, 11. априла, у Београду. Дневни ред објављен је у позиву на последњој страни овога листа.

Пошто се лане није могао држати годишњи скуп, то ће овогодишњи имати тим већу важност, јер поред текућих редовних предмета имаће да донесе своје одлуке о реформи закона о адвокатима и о установљењу адвокатског пензионог фонда. Нацрт правила тога фонда штампан је у 11. броју прошлогод. „Бранича“, на шта обраћамо пажњу г. г. колега с тим, да би свакојако пре скупа прсстудирали тај нацрт и тиме олакшали дебатоваше и одлуку о њему.

Одбор ће се својски постарати, да као и 1898. год. чланови, који буду долазили на скуп у Београд, добију олакшице при путовању.

О томе ће се за времена извести нарочитим позивом сви редовни и ванредни чланови Удружења.

* * *

Правничко Друштво у Загребу позвало је Српско Правозаступничко Удружење на прославу своје 25. годишњице, која ће бити, као што већ јависмо у прошлом броју, на дан 19. ов. мес. у Загребу.

* * *

Новчани Фонд за „Бранич“. Како се претплата за „Бранич“ врло неправилно реализира, што је велика сметња за уредно излажење листа, то је Управни Одбор Удружења решио, да створи нарочити новчани фонд, из кога ће се штампаше листа подмиривати, а који ће се попуњавати прикупљеном претплатом, јер је број претплатника ипак толики, да може да подмирује све трошкове штампања, редакције и администрације листа. Ту своју намеру мисли одбор да оствари приређивањем једне забаве, за коју ће улазнице бити уједно срећке са згодитцима. А пошто је издавање срећака по закону о Државној Класној Лутрији ограничено и условљено одобрењем Министра Народне Привреде, то је одбор учинио нужне кораке и Министар Народне Привреде драговољно је прихватио молбу одборску и одобрио је исту решењем својим од 15. ов. мес. ТБр. 767.

Улазнице-срећке стају 10 дина, а згодитци износе 2000 дина.

Забава биће другог дана Ускреса, 10. априла ове год., што ће веома подесно бити и за оне чланове удружења, који намеђављу доћи на збор друштвени трећег дана Ускреса.

Позиви ће се распослати у првој половини марта.

* * *

Катедра за административно право на Великој Школи упражњена је.

Министарство Просвете и Црквених Послова расписало је стечај, којим позива оне, који желе компетовати за ову катедру, да му се јаве са потребним сведоџбама до краја месеца марта.

* * *

Нови управници казних завода. Краљевим указом од 4. ов. мца постављен је за управника вишег казненог завода г. Владимир Поповић, досадањи управник пожаревачког казненог завода, а у овоме постављен је г. Миливој Остојић, члан Управе града Београда у пензији.

* * *

Изабрани питомци за правне науке. Г. Министар Просвете изабрао је за државне питомце ради студирања правних наука на страни г. г. Драг. Аранђеловића, писара београд. трг. суда, Бор. Л. Поповића и Жив. Спасојевића, писаре првостеп. београд. вар. суда и Бранислава Стојановића, писара првост. ужичког суда. Г. г. Аранђеловић и Спасојевић изучаваће нарочито Грађанско и Трговако Право, први у Берлину а други у Паризу, а г. г. Спасојевић и Стојановић Кривично и Административно Право, први у Паризу а други у Берлину. У року од пет година изабрани питомци дужни су положити докторат права на берлинском односно париском универзитету.

* * *

† **Милован Спасојевић**, један од старијих и познатијих адвоката београдских, умро је 13. ов. мца после дугог и тешког боловања, а сарањен је сутра дан.

На погребу било је од седамдесет београдских адвоката свега њих — 8! Свакојако жалосна појава о колегијалности и саучешћу, појава, која се не дешава оваквом приликом први пут, а која је за јавну осуду.

* * *

Нов грађански законик у Грчкој. Министарство Правде у Атини саставило је прошле године комисију, којој је поверило израду нацрта новог грађанског законика за Грчку, јер се показало, да досадањи законик који се оснива на начелима римскога права, не одговара потребама садањег живота. Комисија је израдила општи и облигациони део законика и тај ће се већ сада изнети народном представништву на претрес.

* * *

Професор Хајнр. Дерибург, славни пандектиста на берлинском универзитету, прославиће 12. марта своју 50. годишњицу доктората права.

* * *

Руски одсек криминалистичког удружења имаће крајем овога месеца свој редовни скуп у Петрограду.

* * *

Ступање у силу новог грађ. Законика у Немачкој са 1. јануаром ове године прослављено је свечаностима у целој немачкој царевини. Нарочите свечане седнице држала су правничка друштва у Лајпцигу, Минхену и Берлину. Берлинско правн. друштво расписало је том приликом стечај са наградом од 1500 марака за најбољу израду теме: „Појам, биће и поступак са папирима од вредности по грађ. законик у споредним законима“.

ОПОМЕНА ГГ. ПОВЕРЕНИЦИМА УДРУЖЕЊА

Умољавају се гг. повереници да одмах пошљу одбору списак редовних и ванредних чланова Удружења из свога места и округа, као и да наплате и пошљу чланарину за прво полгође од редовних чланова, а да код судова настану, да дотична гг. рачуновође одмах наплате и благајнику Удружења пошљу претплату за прву четврт 1900. године.

15. 3. 1900.

Одбор
Правозаступн. Удружења.

— 212 —

ПОЗИВ

На трећи дан Ускрса, 11. Априла 1900., у 3. часа по подне
биће у Грађанској Касини у Београду

ГОДИШЊИ СКУП

УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

ДНЕВНИ РЕД :

1. Извештај о раду Удружења и о органу друштв. „Браничу“ за друго полгође 1898. и годину 1899.
2. Извештај о рачунима за 1898. и 1899. годину.
3. Избор два рачунопрегледача (чл. 17. прав.);
4. Предлози управног одбора о допуни основних правила Удружења;
5. Предлози управе;
6. Предлози редовних и ванредних чланова;
7. Предлог о пензионем фонду;
8. Избор нових чланова за управни одбор (чл. 9. прав.);
9. Избор три овереника скуп. записника (чл. 18. прав.).

Скуп је јаван, а право гласа имају чланови друштвени по чл. 14. основних правила.

Одбор позива и моли, да на скупу дођу и чланови удружења, редовни и ванредни, као и сви, који се интересују за развоје и напредак Удружења.

У Београду, 14. Фебруара 1900.

Одбор

Удруж. јавних правозаст. у Србији.